

Գևորգ Զահուկյան – 105

ԳԵՎՈՐԳ ԶԱՀՈՒԿՅԱՆԸ՝ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ՃՇՄԱՐԻՏ ԿԵՐՊԱՐ

Ակադեմիկոս Գևորգ Զահուկյանը 1962 թ. նշանակվել է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի տնօրեն: Երկար տարիներ կատարել է նաև լեզվի ինստիտուտի՝ գիտական աստիճաններ շնորհող խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեի փոխնախագահի պարտականությունները, հետագայում՝ ղեկավարել Լեզվի տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհուրդը:

Գործուն մասնակցություն է ունեցել կրթական պետական գերատեսչությունների ուսումնամեթոդական խորհուրդների աշխատանքներին: Մեծ գիտնականի վաստակը հայրենական գիտության և կրթության ասպարեզներում գնահատվել է բարձր կոչումներով, կառավարական պարգևներով և մրցանակներով: Նա գիտության վաստակավոր գործիչ էր, Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ, ակադեմիկոս:

Գևորգ Զահուկյանը եզակի էր իր առաքելությամբ և թողած հետքով: Նա բացառիկ անհատականություն էր ոչ միայն իր գիտական հարուստ ժառանգությամբ, այլև լեզվի համաշխարհային լեզվաբանական մտքի զարգացման մեջ ունեցած վիթխարի ներդրմամբ:

Նա իր ամբողջ կյանքով ու գործով այն վիճահարույց պատկերացման մերժումն էր, ըստ որի՝ անփոխարինելի մարդիկ չկան: Նա ուներ այն բարձրագույն տեղը, որը դեռ երկար ժամանակ կմնա աննվաճ: Մեզ՝ հայ մասնագետներիս համար հաճելի է գիտակցել,

որ մեծ գիտնականի անունը հավերժացել է խոշորագույն հայագետների և ընդհանուր լեզվաբանների համաշխարհային փառանքում և հպարտության բերկրանքով լցրել իր ժողովրդի սիրտը:

Լեզվական հարցերի խորքային քննության ջահուկյանական սկզբունքը պահանջում էր դասական բանասիրության, բազմաթիվ լեզուների հիմնավոր իմացություն, և այդ ամենը հարկ էր գուգակցել լեզվաբանության նորագույն նվաճումներին: Այս շնորհների մեկտեղման մարմնացումն էր Գևորգ Ջահուկյանը: Եվ պատահական չէ, որ նման գիտական մեծությունը միայն կարող էր հղանալ համընդհանուր լեզվաբանական տեսություն ստեղծելու գաղափարը: Նա այն բացառիկ հայ լեզվաբաններից էր, որը, շարունակելով աճառյանական ավանդույթը, մայրենի լեզուն տեսնում էր ավելի լայն լեզվական համատեքստում՝ ընդհուպ մոտենալով համընդհանուր լեզվաբանական կաղապարի գաղափարին՝ որպես բազում լեզվական խնդիրների լուծման ընդհանրական բանալու:

Գևորգ Ջահուկյանի մասին մտորելիս հիշում եմ ավետարանական այն իմաստությունը՝ «բազումք են կոչեցեալք եւ սակաւք՝ ընտրեալք»: Իսկապես, Գևորգ Ջահուկյանը բազում կանչվածներից չէր, որոնք շատ են. նա ընտրյալ էր:

Գևորգ Ջահուկյանը ծնվել է 1920 թ. ապրիլի 1-ին Կալինինյոյի շրջանի Շահնագար գյուղում (այժմ՝ Մեծավան): Դպրոցն ավարտել է Երևանում, բարձրագույն կրթությունը ստացել Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետում, այնուհետև ծառայության անցել խորհրդային բանակում: Ծառայությունից հետո սովորել է ասպիրանտուրայում. նրան բախտ է վիճակվել լինելու մեծն Աճառյանի ասպիրանտը: 1947 թ. բարձր մակարդակով պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն՝ «Քերականական և ուղղագրական աշխատությունները հին և միջնադարյան Հայաստանում» թեմայով: 1955 թ. նրան շնորհվել է բանասիրական

գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան՝ «18-19-րդ դարերի հայ լեզվաբանական միտքը և աշխարհաբարի հարցերը» ատենախոսության համար: Հընթացս գիտական աշխատանքին՝ շուրջ 60 տարի նա զբաղվել է մանկավարժական աշխատանքով՝ դասավանդելով ժամանակակից հայոց լեզու, գրաբար, լատիներեն, հին հունարեն, գերմաներեն, լեզվաբանության պատմություն, համեմատական քերականություն, ընդհանուր լեզվաբանություն և այլն: Այդ ամենին նա կարողացել է նաև համատեղել վարչական աշխատանքը՝ տարբեր տարիներ ղեկավարելով Երևանի պետական համալսարանի օտար լեզուների և ռոմանագերմանական բանասիրության ամբիոնները: Նրա մուտքով ինստիտուտ և անմիջական ղեկավարությամբ որոշվել են գիտահետազոտական աշխատանքների հիմնական ուղղությունները, արձանագրվել են նշանակալի գիտական արդյունքներ:

Ջահուկյանը որքան մեծ էր՝ որպես գիտնական, այնքան էլ խոնարհ՝ որպես մարդ: Անսահման իմացության ու փիլիսոփայական խոր ներըմբռնման տեր այդ մարդը երբե՛ք իրեն առաջ չէր մղում, առտնին խանդավառ աղմուկներն ու փառքով երջանկանալը թողնում էր ուրիշներին՝ իրեն պահելով լեզվի անխոնջ մշակի՝ ի վերուստ իրեն վերապահված առաքելությունը: Վայելելով ժամանակակիցների սերն ու հարգանքը՝ նա, այնուամենայնիվ, իր ամբողջ կյանքն ապրեց ասկետական մենության մեջ՝ գուցե միայն իրե՛ն հայտնի թախիժն իր մեջ, բայց աշխարհին ու հայրենիքին սիրով նվիրեց իր մտքի գանձերը: Գևորգ Ջահուկյանը գիտնականի ճշմարիտ կերպար էր, և իմ այս խոսքում նրա հենց այդ արժանիքն եմ ուզում ընդգծել:

Մեծ գիտնականը նրանո՛վ է մեծ, որը ոչ թե լոկ գննում է ակնհայտը, ուսումնասիրվածը, այլ բացում առկա փաստերի ընկալման ու գնահատման նոր ճանապարհներ, առաջադրում հե-

տագոտության նոր դիտանկյուններ ու մեթոդներ: Եվ որքան բժախնդիր էր նա լեզվական երևույթների ճշգրիտ նկարագրության ու համադրման հարցում, նույնքան էլ ծայրաստիճան բարեխիղճ՝ նոր մեթոդները հիմնավորելիս ու կիրառելիս: Օրինակ՝ բարբառների դասակարգման բազմահատկանիշ սկզբունքի մշակմամբ ու կիրառմամբ Ջահուկյանը, ըստ էության, սկիզբ դրեց վիճակագրական բարբառագիտությանը. ավելին՝ այդ մեթոդը դարձավ արդյունավետ ու ճշգրիտ մեթոդ նրա հետագա ուսումնասիրությունների, մանավանդ՝ հայերենի և այլ հնդեվրոպական լեզուների ընդհանրությունների խնդիրների քննության համար: Ընդհանրապես, դասակարգումը՝ որպես խնդրո առարկայի ճանաչման ու ամբողջական գնահատման եղանակ, սկզբունքային էր Ջահուկյանի համար: Այսօր շատ մասնագետներ են պնդում, որ նա առավել կմեծացներ, անգամ կբազմապատկեր իր ուսումնասիրությունների ծավալը, եթե ձեռքի տակ ունենար վիճակագրական տվյալներն արագ արձանագրող ու համադրող ներկայիս տեխնոլոգիական հնարավորությունները: Այս առումով լուսահոգի ակադեմիկոսի վաստակն անգնահատելի է և ուղենշային այսօր տարերայնորեն ընթացող լեզվի, այդ թվում՝ հայերենի համակարգչային ծրագրավորման աշխատանքներում:

Շատ քիչ լեզվաբանների աշխատությունների է բախտ վիճակվել, բացի մասնագիտական շրջանակներից, արժանանալու նաև լայն հանրային հետաքրքրության, ինչպիսին, օրինակ, Աճառյանի արմատական և անձնանունների բառարաններն էին: Եվ ահա 1987 թ. ընթերցողի սեղանին դրվեց Գևորգ Ջահուկյանի «Հայոց լեզվի պատմություն: Նախագրային շրջան» գիրքը: Այս կոթողային աշխատանքն առաջինն էր, որ վերջապես պետք է լույս սփռեր հայոց լեզվի վաղնջական վիճակի վրա և ոչ միայն պաշտոնապես արժանանար խրախուսանքի՝ պետական մրցանակի, այլև

ընդհանրապես դառնար քննարկման նյութ հայ մտավորականության շրջանում:

Նրա սաները աճել և գիտական հասակ են առել իր աշխատություններից՝ պատմահամեմատական լեզվաբանություն, ընդհանուր լեզվաբանություն, բարբառագիտություն, հայոց լեզվի պատմություն, համեմատական քերականություն: Այսօր դժվար է գտնել այդպիսի լայն գիտական ընդգրկման հետազոտողի, որն իր կերպարում ներառի խոշոր տեսաբանին, բազում լեզուների բացառիկ տիրապետողին, նորարարական գաղափարներ հղացողին ու կիրառողին: Նրա ստեղծած ջահուկյանական լեզվաբանական դպրոցն ինքնին ոչ միայն գիտական, այլև, եթե կուզեք, մի մեծ մշակութային երևույթ է, որովհետև ընդլայնել է հայոց լեզվի ճանաչողության սահմանները՝ նպաստելով առհասարակ հումանիտար մտքի և մանավանդ գրական հայերենի՝ մինչ այդ անհայտ շերտերի իմացությանը:

Երջանկահիշատակ գիտնականը նաև մեծ մարդ էր և քաղաքացի: Մի ուշագրավ էջ նրա կենսագրությունից: 1947 թ. ավարտելով ասպիրանտուրան և պաշտպանելով թեկնածուական ատենախոսությունը՝ երիտասարդ լեզվաբանը մինչև 1950-ական թվականները ոչինչ չի գրում: Լեզվաբան Ջահինյանի կարծիքով՝ գիտնականի նրա խիղճն ու ազնվությունը իրեն թույլ չեն տալիս տուրք տալու ժամանակի հայտնի արատավոր լեզվաբանական ուսմունքին: Շատերը կհիշեն, թե որքան էր սիրում մտերմիկ հավաքույթների ժամանակ անեկդոտներ ու զվարճալի պատմություններ պատմել: Պատմում էր և ինքն էլ բոլորի հետ լիաթոք ծիծաղում:

Գևորգ Ջահուկյանը սիրով արձագանքում էր նաև հանրալեզվաբանական և մանավանդ լեզվաքաղաքական զանազան խընդիրներին: Մասնավորապես, անգնահատելի է նրա վաստակը հայերենի կանոնարկման և տերմինակերտման սկզբունքների մշակ-

ման հարցերում: 1986 թ. նրա կազմած «Հայերենի տերմինակազմության սկզբունքները» իր նշանակությամբ կարևորագույն գերատեսչական նորմատիվ ակտ է, և հետևաբար օրենքի ուժ ունի լեզվագործածության բոլոր բնագավառներում: Պարզ է, որ նման փաստաթուղթ շրջանառության մեջ դնելու համար պահանջվում էր նախ մասնագիտական անվերապահ բարձրագույն որակ և մեծ պատասխանատվություն, որովհետև այն կիրառվելու էր ոչ միայն կրթության, գիտության, այլև պետք է գործածելի լիներ ամենուր: Մինչ այդ՝ դեռևս 1939 թ., Տերմինաբանական կոմիտեն սահմանել էր գիտական և գիտատեխնիկական տերմինների մշակման սկզբունքները, սակայն, ինչպես Ջահուկյանն է նշել փաստաթղթի ներածական մասում, առկախ էր մնացել այն հարցը, թե ինչ որոշակի սկզբունքներով պետք է առաջնորդվել ժամանակակից լեզվի բառակազմական միջոցներով տերմիններ կազմելիս և հնարավոր բառակազմական տարբերակներից որին պետք է գերադասություն տալ: Եվ Ջահուկյանն առաջադրում է այն սկզբունքը, որ ժամանակակից հայերենի բառակազմական միջոցներով, հատկապես ածանցմամբ և բարդմամբ պետք է տերմիններ կազմել միայն այն դեպքում, երբ պարզվում է, որ տվյալ տերմինային իմաստների համար հայերենում լիովին համապատասխան բառեր չկան: Պատմական ժառանգորդությունը չխախտելու նպատակով գիտնականը պահանջում է նաև լայնորեն գործածվող տերմիններն այլ տերմիններով փոխարինել միայն ամենաանհրաժեշտ դեպքերում: Մեծ լեզվաբանի նշած այս դրույթը այսօր էլ խիստ արդիական է և հրատապ, որովհետև բազմաթիվ են այն դեպքերը, երբ առանց որևէ մասնագիտական քննարկման մեջտեղ են բերվում հնարածին, իմաստաբանորեն տվյալ առարկայի գործառնությունը չարտահայտող և անբարեհունչ բառեր՝ տերմին դարձնելու հավակնությամբ: Ջահուկյանը հայտնի տերմինն այլ տերմինով փոխարինելու ամե-

նաանհրաժեշտ դեպքերից է համարում, երբ եղած տերմինների գործածությունը կարող է առաջ բերել թյուրըմբռնում և խստորեն հակասել դրանց արդի իմաստներին: Նշելի է նաև նրա սահմանած վերջին սկզբունքը, ըստ որի՝ պետք է խուսափել հայոց լեզվի բառակազմական սկզբունքներից շեղվող, բառերի կամայական ստուգաբանության վրա հիմնվող, խիստ արհեստական և անհասկանալի տերմիններ ստեղծելուց և տերմինային տարրերը կամայական կրճատելուց:

Այս կարճ խոսքը այնպիսի մեծ երևույթի մասին, ինչպիսին Գևորգ Ջահուկյանն է, ուզում եմ ավարտել երիտասարդ տարիներին նրա գրած մի փոքրիկ բանաստեղծությամբ, և ահա թե ինչու: Նա բանաստեղծություններ գրել է վաղ տարիքից, երբ մոտ տասնհինգ տարեկան էր: Չի տպագրվել, բայց սիրով պահպանել է իր պատանության օրերի այդ նվիրական մասունքները: Նրա գործընկերներն ու ուսանողները կհիշեն, թե ինչ գործվանքով էր խոսում իր գրական փորձերի, իր բանաստեղծությունների մասին: Այո՛, բանաստեղծական խառնվածք էր նա, որի մեջ միահյուսված էին խոր ու զգայուն մարդու նուրբ քնարականությունն ու հզոր գիտական միտքը: Այս հանգամանքը մի հավելյալ, ուրույն հմայք է տալիս նրա կերպարին և երիցս հաստատում մեծ գիտնականի եզակի լինելը: Ահա այս բանաստեղծությունը, որն ասես նրա մի ամփոփ հայացքն է իրեն ու այս աշխարհին.

«Ինչ որ կար իմ սրտում խնդագին ու բարի,
Ինչ որ կար իմ սրտում և՛ գեղեցիկ, և՛ լավ,
Ես բոլորը տվի մարդկանց ու աշխարհին,
Այնպես անհոգ, ասես չեմ ունեցել բնավ»:

Ահա նաև այսպիսի՛ն է եղել Գևորգ Ջահուկյանը՝ իսկական գիտնականի ճշմարիտ կերպարով:

Ամփոփելով՝ փաստենք, որ Գևորգ Ջահուկյանը գիտնականի ճշմարիտ կերպար էր, և նրա հենց այդ արժանիքն է ընդգծվում: Նա ոչ միայն հայ լեզվաբանական գիտության առաջամարտիկներից էր, այլև համաշխարհային լեզվաբանական մտքի զարգացման արժանավոր ներկայացուցիչ է:

Նրա աշխատությունները հիմք են եղել հետագա լեզվաբանական բազմաթիվ հետազոտությունների համար, իսկ նրա տեսական մոտեցումները՝ որպես նորարարություն, երկար ժամանակ պահպանելու են իրենց արժեքը:

Սուքիասյան Հենրիետա

բանասիրական գիտությունների թեկնածու,

ԵՊԲՀ հայոց լեզվի ամբիոնի վարիչ